

solo lapsu temporis, juxta regulam 18^{am}: *Non firmatur tractu temporis quod de jure ab initio non subsistit.*

Tempus per se insufficientis est ad imponendum obligationem, vel ad eam tollendum. Sunt tamen duo notanda: 1° Actus qui stabilitate carent ob defectum voluntatis, vel ob injuriam illatam, firmantur lapsu temporis, quando per certum tempus jure præfixum, hi quorum intererat non reclamaverunt, licet plenam libertatem sint assecuti; quia ex tunc merito præsumuntur dedisse sufficientem consensum. 2° In materia beneficii valet possessio triennalis ad convalidandum titulum, modo interveniant conditiones requisitæ, de quibus in decursu dicitur.

5° De Regulis juris circa dispensationes.

45. — IV° *Quæ sint regulæ juris circa dispensationes?* Ex libro V Decretalium: « 4^a Quod non est licitum in lege, « necessitas facit licitum. » Ex libro VI Decretalium: 6^a Nemo « potest ad impossibile obligari. 28^a Quæ a jure communi exor- « bitant, nequaquam sunt ad consequentiam trahenda. 55^a Plus « semper continet quod est minus. 55^a Cui licet quod est plus, « licet utique quod minus est. 81^a in generali concessione non « veniunt ea quæ quis non esset verisimiliter in specie conces- « surus. » His regulis aliæ in Corpore juris inclusæ connec- « tuntur, quæ ad hæc quatuor puncta referuntur: quid sit dis- « pensatio; quis concedere valeat dispensationem; quam ob « causam concedi debeat; quomodo debeamus illam interpretari.

46. — I. *Dispensatio est relaxatio vinculi legis, facta a supe- riore, in casu particulari, in quo lex cæteroquin obligaret. Qua- tenus dispensatio refertur ad casum particularem, differt a derogatione et a privilegio; quatenus vero supponit legem vigere in hocce casu, adeo ut subditus teneretur illam observare, nisi interveniret in sui favorem auctoritas superioris vinculum re- laxantis, differt a mera legis interpretatione, quæ fit quando adest moralis impossibilitas legem servandi.*

Quod non est licitum in lege necessitas facit licitum, quia nemo potest ad impossibile obligari: verba sunt 4^æ et 6^æ regularum juris quæ interpretamur non solum de absoluta, sed de morali impossibilitate in qua versatur quisquis legem non potest observare sine valde gravi incommodo, uti explicant theologi moralistæ. Hoc in casu non recurrimus ad superiorem, nisi majoris securitatis causa, et est dispensatio improprie dicta quæ potiori jure diceretur legis interpretatio.

47. — II. *Potestas dispensandi, ex natura rerum, competit conditori legis, et illi qui cum legislatore parem, vel majorem habet auctoritatem: « Cujus est enim legem condere, ejus « etiam est illius obligationem remittere, » juxta notissimum axioma, cui convenit regula 1^a juris: « Omnis res per quas- cumque causas nascitur, per easdem dissolvitur. »*

Hinc sequitur S. Pontificem posse dispensare super omnibus legibus canonicis, unde quaque prodierint, utpote qui omni jurisdictione potiatur ad regimen Ecclesiæ universalis et ecclesiarum particularium, quam plenitudinem potestatis a Christo immediate recepit. Sancta Apostolica Sedes, in ordine consueto rerum, cuncta moderatur ad normam canonum; nec ab eis permittit ut recedatur, nisi provida dispensatione in casibus ipso jure prævisis; verumtamen, ubi urgent graviore causæ, quarum ipsa judex est, plenitudinem potestatis exerit supra jus positivum; unde Innocentius III dixit: « Secundum plenitudinem « potestatis de jure possumus supra jus dispensare. » (Cap. *Proposuit*, 4, DE CONCESSIONE PRÆBENDÆ.)

Hinc etiam, ratione ex adverso, sequitur prælatos inferiores non posse dispensare super legibus pontificiis, canonibusve conciliorum generalium ad disciplinam pertinentibus, nisi hoc sibi fuerit explicite aut tacite assensu Rom. Pontificis concessum. Hoc consecrarium firmant constans Patrum traditio et concursus doctorum, qui majori auctoritate valent, sententia; demonstrat insuper et ratio, siquidem nihil tam apertum quam effatum istud: « Lex superioris per inferiorem tolli non potest. » (Cap.

Ne Romani, 2, DE ELECTIONE, lib. I Clement.) Quis ordo in societate consistat, quæ disciplina hierarchiæ, si inferiores valeant pro arbitrio derogare mandatis auctoritatis superioris?

Quandonam vero indultum sit Episcopis dispensationes concedere, exponetur ubi de *Officio Episcoporum*.

48. — III. Causæ adesse debent quæ moveant superiorem ad concedendam dispensationem: « Sicut publice expedit legis « vincula quandoque relaxare, ut plenius, evenientibus casibus « et necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat; sic frequen- « tius legem solvere, exemploque potius quam certo persona- « rum rerumque delectu, petentibus indulgere, nil aliud est « quam unicuique ad leges transgrediendas aditum dare. Qua- « propter sciant universi sacratissimos canones exacte ab om- « nibus, et quoad fieri poterit, indistincte observandos. Quod si « urgens justaque ratio et major quandoque utilitas postulave- « rint, cum aliquibus dispensandum esse; id causa cognita, ac « summa maturitate, atque gratis, a quibuscumque ad quos « dispensatio pertinebit, erit præstandum: aliterque facta dis- « pensatio surreptitia censeatur. » (Conc. Trident. Sess. XXV, « de Reform., cap. XVIII.)

Reus fit coram Deo superior qui dispensationes largitur sine causa; grave siquidem vulnus disciplinæ infert, et abutitur in detrimentum boni communis potestate quam ad ædificationem, non ad destructionem, accepit. Quinimo, invalida erit dispensatio, si detur a prælato inferiori vi delegationis sibi a superiore factæ; nequaquam enim S. Pontifex assentitur ut delegatione abutantur illi quibus hæc negotia commiserit.

Cæterum, gravitas causarum pensatur ex ipsamet gravitate legis, quæ plus minusve necessaria reputatur ad bonum commune Ecclesiæ. Sunt leges tanti momenti, ut nusquam ab eis dispensetur nisi publica urgeat necessitas; sunt aliæ quæ, etsi utiles, possunt tamen minori incommodo relaxari, et tunc indulgetur privatis etiam commodis, adeo ut ratio non adeo gravis, sufficiens censeatur.

49. — Quod concilium Tridentinum declarat dispensationem gratis concedendam fore, eo sensu communiter intelligitur, quod superior nullatenus debeat emolumentum sibi percipere ex concessa aliqua dispensatione. Non condemnatur praxis quæ hodie in Ecclesia viget, juxta quam imponitur, uti conditio dispensationis, compositio pecuniæ, pauperibus sublevandis, aliisque operibus pietatis destinata. Hæc quidem praxis extendi non debet ultra casus consuetos, ne locus detur abusibus; verum modus quem tenent Sancta Sedes, et sapientissimi præsules, duo commoda profert; ex una quidem parte plures removet a postulanda dispensatione, ex altera vero compensat, operibus piis, vulnus illatum disciplinæ.

50. — IV. Si quando suboriantur dubitationes circa datam dispensationem; scilicet quousque extendenda sit, quidve complectatur, applicandæ venient regulæ juris citatæ.

Regula 55^a: *Plus semper continet quod est minus*, subintellige in eodem rerum genere: quamobrem quidquid includitur in generali dispensatione cum ipsa concessum merito dicitur.

Regula 81^a: *In concessione generali non ea veniunt quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus*: nam quæ speciali mentione digna sunt, sub generali concessione non comprehenduntur. « Cum enim, ait Reiffenstuel, concessionem generales non nisi confusa aliqua prævia cognitione specialium, et quidem eorum quæ fere ordinario et facile concedi consueverunt, fieri soleant; ad extraordinaria autem, insolita, et difficilima, reflexio ordinariæ non fiat; mens et intentio concedentis ad ea non extendi verisimiliter præsumitur. » (In regulam 81, n. 5.)

Regula 28^a: *Quæ exorbitant a jure communi ad consequentiam non sunt trahenda*. Dispensationes exorbitant, id est deflectunt a jure communi, uti supra animadversum fuit; quamobrem extendi non debent ad alios casus, nec ad alias personas non expressas, etiamsi similis ratio, imo et gravior, militari vi-

deatur : sunt strictæ interpretationis. Facultas quidem dispensandi quam jus commune, seu rescriptum, largitur Episcopis est favorabilis; expedit enim bono communi diœcesis, ut non nimis coerceatur jurisdictio ordinaria Episcoporum, et adsit potestas dispensandi in gratiam fidelium. Ipsamet autem dispensatio est odiosa, quatenus deviat a jure communi, unde Bonifacius VIII decrevit : « Ille cum quo per Sedem (Apostolicam) dispensatur ut, non obstante defectu præmisso (natalium), valeat ad beneficium, etiamsi curam animarum habeat, pro moveri, nequit prætextu hujusmodi dispensationis, quam exorbitantem a jure oportet veluti odiosam restringi, nisi unicuique obtinere beneficium. » (Cap. *Is qui*, 1, DE FILIIS PRESBYTERORUM, lib. I, in VI°.)

4° De regulis juris circa privilegia.

51. — V^o Quæ sint regulæ juris circa privilegia?

Regulæ de privilegiis sunt fere eadem ac pro dispensationibus, ob materiarum analogiam. Addemus sequentes quæ etiam ad dispensationes referri possunt : « 7^a Privilegium personale personam sequitur et extinguitur cum persona. 16^a Decet beneficium concessum a principe esse mansurum. 61^a Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. 74^a Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. » Ad intelligentiam regularum hæc notanda :

52. — I. Privilegium dicitur *lex privata, aliquod speciale beneficium concedens*. Est nimirum concessio alicujus beneficii, seu prerogativæ permanentis, præter vel contra jus commune; in quo sub duplici respectu differt a dispensatione. Dispensatio juri semper adversatur, dum privilegium quandoque nulli legi derogat, quoties scilicet est præter jus commune, non contra. Insuper dispensatio datur pro casu

particulari, quo transacto manet obligatio legis; privilegium vero conceditur modo permanenti.

Privilegium aliud est *personale*, aliud *reale*. Personale confertur directe ac immediate alicui personæ, propter illius experientiam, doctrinam, virtutem, fidelitatem aliave merita. Reale directe ac immediate confertur alicui loco, dignitati, officio, ratione ipsius rei. Inter privilegia realia, ea annumeranda veniunt quæ conceduntur alicui communitati vel certo generi hominum, v. g. clericis aut regularibus; quia etsi omnes in tali communitate existentes hocce privilegio fruuntur, tamen non unius, alteriusve personæ intuitu, sed communitati concessum fuit.

Privilegium seu reale, seu personale, dividitur in *gratiosum* et *remuneratorium*. Gratiosum procedit ex mera liberalitate concedentis; remuneratorium datur in præmium meritorum. Plures canonistæ dicunt privilegium datum regularibus reputari remuneratorium, quia sæpius SS. Pontifices illud largiuntur ad remuneranda merita ordinis religiosi in defensione fidei catholicæ, in administratione sacramentorum, et aliis pietatis operibus.

Alia divisio est privilegii in *concessum ad preces* et *concessum motu proprio*. Primum supponitur datum ad instantiam privilegiati, vel alterius qui partes ejus egit; alterum e contra datur a superiore independenter ab intercessione. Non tamen obstat si petitum fuerit, modo superior illud non dederit ob hanc postulationem, tanquam ob causam finalem. Discrimen præcipuum inter utrumque est quod privilegium concessum *motu proprio* plenior admittat interpretationem. Cæterum, privilegium tunc solum dari censetur *motu proprio*, cum id expresse declaratur in rescripto. (Cap. *Quamvis*, 4; *Si motu proprio*, 23; DE PRÆBENDIS, lib. III, in VI°.)

Demum, ex privilegiis alia concessa sunt absque respectu ad alterum privilegium antea alicui concessum, alia vero dicuntur concessa *ad instar*, scilicet ad instar alterius privilegii, eo

modo, eadem forma, iisdemque consequenter conditionibus quibus illud alteri fuit datum.

53. — II. Privilegium triplici modo acquiritur, rescripto principis, consuetudine seu præscriptione, et communicatione.

1° *Rescripto*. Legislator potest in iis quæ suæ jurisdictionis sunt, privilegia concedere, quod viva quidem voce facere valet, sed communiter non nisi per rescriptum facit, ita postulante provida administratione, ne in controversias veniant hi favores, vel nullum supersit monumentum authenticum quo probentur concessi. Bonifacius VIII huic incommodo provisum voluit, statuendo ut qui se asserunt per privilegia Sanctæ Sedis exemptos, si fuerint a locorum Ordinariis requisiti, hujusmodi privilegia ipsis Ordinariis aut prudentibus viris ad hoc per Ordinarios deputatis, ostendere et ad legendum integraliter exhibere, necnon de articulis de quibus controversia fuerit, transcriptum tradere, teneantur (cap. *Cum personæ*, 7; DE PRIVILEGIIS, lib. V Decret.). Eadem est ratio quoad alia quælibet privilegia, quoties hujusmodi naturæ sunt ut ad forum externum deducantur; nullus quippe iudex tenetur ea concessa præsumere, nisi prius sufficienter probentur.

2° *Consuetudine* acquiri etiam posse privilegia tradunt doctores; quod deducunt ex variis textibus juris, et ratione confirmant. Enimvero, vel privilegium est contra jus, vel præter: si prius, nihil obstat; consuetudo enim quæ valet, positis conditionibus, abrogare legem in totum, a fortiori valebit illi ex parte derogare, specialem facultatem conferendo agendi contra jus commune. Si posterius, obtinebitur etiam per præscriptionem; nam, ait Schmalzgrueber, per ejusmodi consuetudinem quæ « inducitur via præscriptionis, acquiri potest jurisdictio (cap. *Duo simul*, 9; DE OFF. JUD. ORD., lib. I); cur non alia privilegia? » (De Privileg., n. 94.)

In designando tempus ad hanc præscriptionem requisitum non consentiunt doctores; aliqui immemorabile assignant,

quod tenendum esse alibi dictum est (n. 16), quando agitur de facultate aliqua acquirenda, quæ jure communi ad solum summum Pontificem pertinet. In aliis materiis, minori tempore inducitur præscriptio; puta, lapsu quadraginta, vel etiam viginti annorum, imo fortasse aliquando per decennium.

3° Tandem *communicatione* acquiruntur privilegia, quando superior ad alios extendit privilegia quæ uni prius concesserat: illud fit, vel speciali dispositione, vel lege generali, uti fecerunt summi pontifices in favorem regularium, præsertim ordinum Mendicantium. Hæc notasse sufficiat, de quibus magis in extenso disserendum erit ubi de Ordinibus religiosis.

54. — III. Quomodo debeat privilegiatus uti suis privilegiis, determinant regulæ juris, quas nunc summam referre oportet.

1° Non debet uti privilegio, antequam noverit illud sibi esse concessum. Quando privilegium *motu proprio*, absque prævia supplicatione, concessum fuit, non habet regulariter suum effectum ante notitiam et acceptationem privilegiati; quia se habet instar donationis, quæ non valet ante acceptationem. Superior merito præsumitur non aliter illud conferre. Si e contra fuerit concessum *ad instantiam* privilegiati, vel ejus procuratoris, effectum suum operatur a die collationis; adest enim ex tunc mutuus utriusque partis consensus; igitur validi erunt actus facti juxta privilegium. Attamen, nisi urgeat necessitas, non licet uti privilegio ante habitam notitiam concessionis; quia periculum est invalide agendi, si forte superior gratiam postulatam non concesserit. (Reiffenstuel, n. 46. Schmalzgrueber, 29-31, de Privilegiis.)

2° Debet, utendo suis privilegiis, servare modum determinatum, tum a superiore, tum ipsa conditione privilegiorum. Si sint *conventionalia*, standum procul dubio conditionibus; si *ad instar*, ratio habenda est privilegiorum aliorum ad quorum normam fuere concessa; si *localia*, non possunt inservire ultra

locum assignatum, dum e contra *personalia* personam sequuntur ubicumque fuerit, modo nullam restrictionem posuerit superior; modo etiam non adversentur statutis peculiaribus locorum, extra diœcesim concedentis; si *favorabilia*, benignioris interpretationis erunt, item si *motu proprio* data; si autem *odiosa*, utpote exorbitantia a jure communi, severius erit procedendum. « Hoc vero intelligendum, ait S. Alph. de « Liguori, de privilegiis concessis personis particularibus: quæ « sunt concessa alicui ordini, conventui, communitati, aut ad « aliam piam causam, omnia sunt interpretanda non modo late « sed etiam latissime, etiamsi adversentur juri communi, vel « alicui tertio, quemadmodum communissime affirmant doctores. Privilegia enim communitatibus concessa præsumuntur omnia esse remuneratoria servitorum præstitorum, et ideo habentur tanquam favorabilia. » (*Appendix de Privilegiis*, n. 8, ad calcem Tract. *de Legibus*.) Id tamen non ita absolute et absque distinctione sumendum esse arbitramur.

5° Nemo tenetur uti suo privilegio; quod enim ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum, ut fert regula 61^a. Excipe tamen si privilegium cedat in bonum commune, vel si removeat obstaculum ad observandum præceptum.

55. — IV. Privilegia amittuntur revocatione, renuntiatione, non usu, et cessatione causæ.

1° Nemo dubitat quin superior valeat, etiam sine causa, revocare privilegium mere gratiosum; at si agatur de remuneratorio, multo vero magis si de privilegio per contractum concesso, causa semper requiritur, quia jus privilegiato acquisitum fuit, et fidem datam servari cuncta jura præscribunt. *Mutare quis consilium non potest in alterius detrimentum* (reg. 33^a).

Revocatio fit expresse vel tacite; sed quocumque modo fiat, necesse est ut certo constet de voluntate superioris. Lex generalis non censetur derogare privilegiis particularibus, nisi id exprimitur.

2° Unusquisque renuntiare potest privilegio personali. Si privilegium sit communitatis, ab ipsa communitate renuntiatio fieri debet; in utroque autem casu, nihil operatur antequam eam superior acceptet; quod simili prorsus motivo intelligendum de dispensatione.

3° Qui non utitur suo privilegio per certum tempus, censetur renuntiavisse eidem privilegio, et dat locum præscriptioni, quando privilegia sunt aliis onerosa, et ipse sponte his uti recusavit. In privilegiis autem gratiosis quæ nulli gravamen inducunt, nullatenus nocet non usus, nec etiam usus contrarius, etsi per longissimum tempus.

4° Tandem amittitur privilegium cessatione causæ, quando causa illa fuit conditio essentialis quæ superiorem movit, nec aliter concedere voluisse censetur. Permanet privilegium si fuerit datum absolute, sine ulla conditione, etiamsi cessaverit causa finalis quæ superiorem induxerat ad præstandum favorem; quia *beneficium principis decet esse mansurum*.

5° De regulis juris circa rescripta.

56. — VI° Quæ sint regulæ juris circa rescripta?

Rescripta dicuntur responsa data a S. Pontifice, aut illius nomine atque auctoritate, ad consultationem vel supplicationem alicujus privati. Quæ ad solutiones quæstionis de jure dubio, vel ad lites dirimendas in causis judicialibus referuntur, dicuntur *rescripta justitiæ*; quæ vero favorem concedunt, beneficium, dispensationem, privilegium, *rescripta gratiæ* nuncupantur. En regulas juris pro rescriptis:

37^a Regula. « Utile non debet per inutile vitiari. 78^a In « argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem ali- « quando sunt concessa... »

Præterea Innocentius III statuit ut qui « per fraudem, vel « malitiam, falsitatem expriment, vel supprimunt veritatem,

« nullum ex litteris (apostolicis) commodum consequantur. »
 Cap. *Super litteris*, 20; DE RESCRIPTIS.

His regulis opportunum existimamus addere nonnullas regulas Cancellariæ Romanæ :

18^a *De non tollendo jus quæsitum* : « Ne per varias, quæ pro
 « commissionibus, seu mandatis et declarationibus habendis
 « plerumque fiunt suggestiones, justitia postponatur : Idem
 « Dominus Noster decrevit et declaravit suæ intentionis fore,
 « quod deinceps per quamcumque signaturam, seu concessio-
 « nem, aut gratiam, vel litteras apostolicas pro commissioni-
 « bus, seu mandatis, aut declarationibus hujusmodi, etiam
 « proprio motu, et ex certa scientia, ac etiam ante motam li-
 « tem, a Sanctitate Sua emanaverint, vel de ejus mandato
 « faciendas, nulli jus sibi quæsitum quomodolibet tolla-
 « tur. »

51^a *Super dispensationibus* : « Per quamcumque signatu-
 « ram in quavis gratia, nullatenus dispensatio veniat, nisi spe-
 « cialiter exprimat, vel dicta gratia totaliter effectum hujus-
 « modi dispensationis concernat, vel alias nihil conferat, aut
 « operetur. »

52^a *Super necessitate litterarum apostolicarum* : « Cum
 « concessionibus super gratiis dispensationum, per regulas Can-
 « cellariæ sint provide limitatæ, licet aliquando in petitionibus
 « super hujusmodi concessionibus oblatis, multa sint petita, ne
 « quis talium concessionum prætextu, id dispensative tenere
 « aut facere præsumat ad quod concessionibus se non extendant,
 « voluit Dominus Noster quod nulli talis dispensatio cuiquam
 « in judicio, vel extra, suffragetur, antequam super ea litteræ
 « apostolicæ sint confectæ. »

71^a *Super derogatione regulis Cancellariæ*. « Regulis can-
 « cellariæ nunquam censetur derogatum, in quibuscumque
 « constitutionibus, etiam motu proprio et ex certa scientia, per
 « clausulas quantumvis efficacissimas, nisi facta fuerit de illis
 « expressa mentio, et non aliter, nec alio modo. »

57. — Ex regulis juris Decretalium et Cancellariæ hæc sequuntur :

Sequitur 1° dispensationes a Sancta Sede impetratas non suffragari in foro externo, tam in judicio quam in difficultibus subortis extrajudicialiter, antequam litteræ apostolicæ confectæ sint, nisi tamen supplicatio signata sit cum clausula quod sola signatura sufficiat, regula in contrarium non obstante.

Non convenit inter DD., utrum in foro interno liceat uti dispensatione litteris nondum expeditis, de quo disserit Riganti in reg. 52^{am}, n^{is} 25-40. Probabile nobis videtur hunc usum licitum fore, dummodo tamen impetrans certus sit de gratia ac de conditionibus præscriptis a superiore. Ratio est quod gratia sit ratione sui perfecta per signaturam, et scriptura requiratur tantum in probationem authenticam. Aliunde regula dicit solummodo gratiam *non suffragari* antequam...; quod intelligi potest, sensu obvio, de foro externo, si moveatur judicialiter, vel etiam extrajudicialiter, aliqua controversia¹.

Sequitur 2° rescripta, in quavis gratia impetrata, non includere dispensationem super lege communi, si forte necessaria sit ad usum hujusce gratiæ, nisi dispensatio specialiter exprimat; vel nisi, juxta oblationem libelli supplicantis, dicta gratia ad dispensationem totaliter referatur; vel tandem rescriptum nihil debeat conferre, aut operari, nisi dispensationem includat. Quando enim, oblato libello quo res aperte et sine ulla dissimulatione exponitur, rescriptum datur, jure sancitum fuit ut tacitam dispensationem præ se ferat, ne superfluum prorsus ac inane remaneat.

Sequitur 3° rescripta pro commissionibus, seu mandatis, vel declarationibus data, etiam motu proprio, et ex certa scientia, nulli jus quæsitum quomodolibet tollere, nisi exprimat.

Principium generale est, concessionibus superiorum ita esse in-

¹ Cf. Ferraris, *v^o Oracula vivæ vocis*, n^{is} 4, 5, 6.

telligendas, ut alterius jura non lædant, neque noceant tertio. Regula Cancellariæ hoc principium firmat contra omne præjudicium quod, licet in re minoris momenti, quis sustineret ex gratia aliis concessa. Concessio secunda erit invalida, nisi expresse derogetur juri in hac re per tertium quæsito, quæ derogatio est omnino necessaria, ut S. Pontifex censeatur velle præjudicium tertio inferri. « Licet, ait Riganti, regula locum « sibi non vindicet ubi constat Papam voluisse auferre jus « alteri quæsitum, tamen hoc quæritur an voluerit, et propter « protestationem in regula emissam, constat nolle, nisi deroget « regulæ... Per quem autem modum censeatur regulæ derogatum, fuit alias reputata ardua quæstio; attamen prævaluit « opinio quod requiritur derogatio specifica et individua ipsi « regulæ, et nulla alia potest introduci formula, per quam « possit constare de mente Papæ, nisi faciat ipse expressam « mentionem et eidem nominatim deroget. » (In regul. 18^{am}, n. 15-26. Fagnan, in cap. *Cæterum*, n. 25-31, DE RESCRIPTIS, lib. I Decret.)

Nonnullæ sunt tamen apponendæ exceptiones, præsertim pro casu quo agitur de gratia ex sua natura præjudiciali, et constat de scientia concedentis; ut puta, si S. Pontifex aliquem suis rescriptis eximat a jurisdictione Episcopi, vel beneficium dismembret, aliave hujusmodi operetur. Tunc manifesta est voluntas Pontificis, qui cum apprime noverit, ipsamet natura gratiæ, per eam præjudicari tertio, sufficienter indicat derogationem regulæ¹. Præterea, non requiritur derogatio specialis quando agitur de concessionibus factis ob bonum publicum, quia publica utilitas particulari præfertur; nec etiam requiritur quando secunda gratia fuit concessa, citata parte de cujus interesse agebatur: « Regula enim fundata est in defectu intentionis

¹ In Brevibus pontificiis quibus erigitur capitulum Ecclesiæ S. Dionysii, et officium majoris Eleemosynarii, non fit derogatio expressa regulæ 71^æ, sed implicita, quatenus Pontifex declarat se derogare quibuscumque contrariis, iis etiam quorum peculiaris mentio habenda esset.

« Papæ, quæ intentio in hoc casu deesse non videtur. » (Riganti, *loc. cit.*, n^{is} 51-60, 69-71.)

Sequitur 4° non valere rescripta, si preces non nitantur veritate. Superior aliquando largitur gratiam per suas litteras; aliquando dat deleganti officium gratiam impertiendi, in forma commissoria, nomine et auctoritate delegantis; in utroque autem casu exprimitur, vel supponitur hæc conditio: *si ita est... si preces nitantur veritate...* ergo omni valore destituetur rescriptum, subreptione vel obreptione impetratum, id est per reticentiam veritatis vel per expressionem falsitatis.

Hoc intelligendum putamus de casu etiam quo error ceciderit tantummodo in causam *impulsivam*; non est enim indulgendum malitiis, nec recedere expedit, in favorem mendacis precatoris, a textu canonis quo cavetur ne *qui per fraudem litteras impetrant ullum ex his litteris commodum consequantur*. Qui autem non fraudulententer, sed per ignorantiam, falsum expressit, aut verum reticuit, poterit uti rescripto, dummodo tamen error non cadat in ipsam substantiam gratiæ, nec in causam finalem; scilicet, ut verbis utamur Innocentii III, *si talis expressa sit falsitas, vel veritas occultata, quæ quamvis fuisset tacita vel expressa, Pontifex nihilominus litteras dedisset, saltem in forma communi* (cap. *Super litteris*)¹.

Sequitur tandem 5° executores debere ante omnia perpendere authenticitatem rescripti, considerando an nihil desideretur ad illius valorem; et cunctas condiciones, quæ in illo præscribuntur, servare sedulo in executione.

Vitiosum reputatur rescriptum, si desit forma substantialis; ut puta, nomen Pontificis, dies litteris adscriptus, signatura; si rasura appareat in loco suspecto; si adimatur jus quæsitum tertii, sine expressa mentione derogationis; si rescriptum aliquid contineat contra jus commune, nullis adhibitis clau-

¹ Cf. Reiffenstuel in tit. de RESCRIPTIS, n^{is} 156-196. Caillaud, III^a part., art. II°.

sulis derogatoriis, ut mos est; non enim aliter S. Pontifex a jure communi recedere consuevit.

Executor debet præterea inquirere de veritate rerum et rationum in libello supplici expositarum, uti ipsi est præscriptum in rescripto.

Tandem necesse est ut condiciones impositas servet in executione rescripti, de quo nihil hic dicendum: cuique satis obvium est hæc adamussim tenenda, etiam sub pœna nullitatis, si modo absoluto requirantur, uti vera conditio gratiæ.

Hæc summatim indicavimus quæ in tractatu *de Matrimonio* fusius exponuntur, et ex professo in libris ea de re editis¹.

58. — VII° *Quis sit sensus regulæ juris: IGNORANTIA FACTI, NON JURIS, EXCUSAT?*

Regula non attingit forum internum, sed tantummodo forum externum.

Ignorantia invincibilis semper excusat coram Deo, in foro conscientiæ; versetur circa jus, aut circa factum, nihil interest. Quoad vero forum externum, alia regula proponitur, quia cum iudex interiora cordis non penetret, debet stare præsumptionibus quas jura inducunt in bonum ordinis publici.

Factum alterius quisque ignorare potest, unde regula 47^a *Præsumitur ignorantia, ubi scientia non probatur*; igitur nisi fortassis agatur de notoriis, vel de iis quæ aliquis ex officio indagare et scire tenetur, allegari potest, imo præsumi debet ignorantia excusans, nisi probetur contrarium. V. g. si quis manus violentas injecerit in clericum non incedentem habitu clericali, præsumetur ignorasse conditionem clerici, et ideo non excommunicabitur. At ratio ordinis publici non sinit ut allegetur ignorantia juris, si jus sit certum et clarum; ex quo nempe promulgatum fuit in societate auctoritate publica, omnes illud nosse præsumuntur, aut saltem non ita difficile cognoscere possunt consulendo viros peritos; qua-

¹ Caillaud, loco citato, art. III.

propter statutum fuit in regula 15^a ignorantiam juris non excusare.

V. — COMMENTARIA JURIS CANONICI.

59. — Finem imponemus prolegomenis *Prælectionum* juris canonici, citando quosdam e peritioribus canonistis quorum scripta multum inserviunt in adipiscenda scientia disciplinæ ecclesiasticæ. Hos doctores ad quadruplicem classem referimus.

I^a classis illorum est qui in lucem ediderunt Prolegomena juris publici et privati.

Citari possunt, inter alios plures:

J. DEVOTI (Episcopus olim Ananiensis, postea Arch. Carthaginiensis). *Juris canonici universi publici et privati* lib. V; 3 vol. in-4°. Tomus I complectitur Prolegomena. (Romæ, ann. 1803.)

DOUJAT, *Prænotiones canonicæ*, 1 vol. in-4°. (Professor juris Parisiis, an. 1651.)

ZALLINGER, *Jus naturale et ecclesiasticum publicum*, 1 vol. in-8°. (Jesuita, professor juris in lyceo Augustano. Augustæ Vindelicorum, an. 1784.)

PEY, *de l'Autorité des deux puissances*, 4 vol. in-8°. (Canonicus Parisiensis, 1780.)

WALTER, *Manuale juris ecclesiastici*, 1 vol. in-8°. E lingua Germanica in Gallicam versum.

E. Card. GOUSSET, *Exposition des principes du droit canonique*, 1 vol. in-8°.

II. Ad secundam classem referimus eos qui commentaria dederunt in jus universum, libros Decretalium adamussim per singulos titulos secuti. Præcipui sunt:

BARBOSA, *Jus universum*, 3 vol. in-fol. (Natione Lusitanus, vitæ partem præcipuam exegit Romæ, sub Pontificibus Ur-